

MISRDAGI ASVON TO'G'ONI VA SUV OMBORINING IQTISODIYOTDAGI O'RNI

Meliqo'ziyeva Fotima Abdurashid qizi

O'zbekiston Davlat Jahon tillari universiteti 3-bosqich talabasi

Asvon to'g'oni nafaqat mutaxassislar, balki sayyohlar uchun ham ochiq. Ertalab soat yettidan kechki beshgacha har kim bu erga ekskursiya uchun kelishi mumkin.

Bu, ayniqsa, Rossiyadan kelgan sayohatchilar uchun qiziqarli bo'ladi. Gap shundaki, Sovet-Misr yodgorligi Asvan to'g'oni yonida joylashgan. U misrliklarga to'g'on qurishda yordam bergan sovet xalqiga bag'ishlangan. Yodgorlik lotus shaklidagi ulkan minoradir. Binoning barelyefi hatto ruslarga tanish bo'lib tuyulishi mumkin, chunki u sotsialistik realizm an'analarida yaratilgan.

Yodgorlik tomida bir vaqtning o'zida taxminan to'rt kishini sig'dira oladigan kichik kuzatuv maydonchasi mavjud. U Asvan baland to'g'oni va Nosir ko'lining ajoyib manzaralarini taqdim etadi. Bunday go'zallik haqiqatan ham hayratlanarli. Asvan to'g'oni 1960-yillarda qurilgan Misrning faxridir. Sovet muhandislari. To'g'on mamlakatga o'z yerlarini yil davomida sug'orishga to'liq o'tish imkonini berdi.

Biroq, boshqa tomondan, Asvon to'g'oni o'zi bilan balolarni, xususan, suv yo'lida joylashgan qadimiy yodgorliklarning vayron bo'lishini olib keldi. Ba'zi yodgorliklar, masalan, Shamollar minorasi saqlanib qolgan. Ular boshqa joylarga ko'chirilgan. Asvon (qadimgi nomi Siyena) – MARDagi shahar. Nilning o'ng sohilida, Asvon viloyatining ma'muriy markazi. Aholisi 196 ming kishi (1986). Temir yo'l stan-siyasi, daryo porti, avtomobil yo'llari tuguni. To'qimachilik, kimyo va charm poy-abzal sanoati korxonalarini bor. A. atro-fida yirik sanoat-energetika rayoni bar-po etilgan. Shahar yaqinida eski va yangi baland Asvon to'g'oni bor. Mineral o'g'it zavodi, GES qurilgan. A. yaqinida temir ru-dasi qazib chiqariladi. Metallurgiya sa-noati rivojlangan. Qohira osori atiq muzeyining filiali, botanika bog'i bor. Kurort joy. Turizm markazi va ismoi-liylarning diniy ziyoratgohi.

Sharqiy tomonda Asvan to'g'onini ko'rish uchun kelgan sayyohlar uchun ushbu inshootning ulkan maketi saqlanadigan pavilyon joylashgan – 15 m. Nil daryosi oqimini nazorat qilish uchun Asvon pastida to'g'on qurish bo'yicha birinchi loyiha

birinchi marta 11-asrda Ibn al-Haysham tomonidan tuzilgan. Biroq, loyihani o'sha davrning texnik vositalari bilan amalga oshirish mumkin emas edi.

1950-yillarga kelib, Nil daryosida bir nechta past boshli to'g'onlar qurilgan. Ulardan eng balandi Nilning birinchi ostonasida joylashgan balandligi 53 m bo'lgan Asvan bo'lib, uning sig'imi 5 milliard kub metrni tashkil etadi. inglizlar tomonidan qurilgan. Birinchi to'g'onning qurilishi 1899 yilda boshlangan va 1902 yilda yakunlangan. Loyiha ser Uilyam Uilkoks tomonidan ishlab chiqilgan va bir qancha taniqli muhandislar, jumladan ser Benjamin Beyker va ser Jon Aird ishtirok etgan. 1907-1912 va 1929-1933 yillarda qurilgan to'g'onning balandligi oshirildi, ammo bu oqimni faqat qisman mavsumiy tartibga solishni ta'minladi.

1952 yil inqilobidan keyin oqimni tartibga solish uchun yangi to'g'onning uchta versiyasi ishlab chiqilgan. Birinchisi, mavjud Asvan to'g'onini kengaytirish bo'lib, u qirg'oqlarning relyefi suv omborining berilgan darajasi bilan to'g'on qurishga imkon bermaganligi sababli rad etilgan. Ikkinchi va uchinchi variantlarda yangi to'g'on o'rnini mavjud to'g'ondan 6,5 va 40 km balandroq joylashtirish taklif qilindi, bu rel'ef sharoitlariga ko'ra ko'p yillik tartibga solish uchun suv omborini yaratish talablariga javob beradi. Geologik sharoitlar va transport aloqalaridan kelib chiqib, sayt Asvon to'g'onidan 6,5 km yuqorida joylashgan qilib tanlandi. Ammo bu nishon mavjud suv ombori zonasiga tushdi, bu esa to'g'onni loyihalash va uni qurish texnologiyasini murakkablashtirdi.

Qohiradagi diplomatik vakolatxona elchixonaga aylantirildi va 21 may kuni Moskvada sovet qurollarini yetkazib berish bo'yicha muzokaralar boshlandi va bitim imzolanishi bilan yakunlandi. 1956-yil 26-iyulda Prezident Abdel Nosir Suvaysh kanali milliyashtirilganligini e'lon qildi, uning faoliyatidan yillik 100 million dollar daromad Asvan baland to'g'onini qurishga sarflanadi. Angliya, Fransiya va Isroil Suvaysh inqirozi davrida kanalni qo'shinlari bilan bosib olib, harbiy mojaro qo'zg'atdilar. Bunga javoban Sovet Ittifoqi O'rta er dengiziga harbiy kemalarni kiritdi. Birlashgan Millatlar Tashkiloti, AQSh va SSSR bosimi ostida 1956 yil 6 noyabrda tajovuzni to'xtatish va kanalni Misr qo'liga topshirishga qaror qilindi. 1958-yil 27-dekabrda SSSR va Misr o'rtasida Asvon baland to'g'onini qurishda Sovet Ittifoqining ishtiroki va bu qurilish uchun kredit ajratish to'g'risida shartnoma imzolandi. Sovet gidroelektr majmuasining loyihasi tasdiqlanganidan tubdan farq qildi. Hizalama maydoni saqlanib qoldi, ammo to'g'on 400 metr balandlikda joylashtirildi, derivatsiya birlashtirilgan sifatida qabul qilindi. Uning asosiy qismi kirish va chiqish kanallaridan iborat bo'lib, atigi 315 metrli qismi 15 metr diametrli oltita tunnel shaklida qilingan. Derivatsiyani yaratish uchun chuqurligi 70 metrgacha

va hajmi taxminan 10 million kubometr bo'lgan ochiq tosh qazish ishlari olib borildi. Bu qazishdan olingan tosh to'g'onni to'ldirish va qurilish maydonchasini rejalashtirish uchun ishlatilgan. Qurilish davrida 315 metr uzunlikdagi tunnellar kanalni to'sib qo'ygandan so'ng, suv qurilishi tugallanmagan GES binosiga yo'naltirilgan va foydalanish paytida ular orqali suv GES binosida joylashgan turbinalar va suv o'tkazgichlarga etkazib beriladi.

Qurilishni boshqarish tizimi 1952 yilda shakllana boshladi. Boshida bir qancha ixtisoslashtirilgan komissiyalar tuzildi. 1955-yil 19-oktabrda Vazirlar Kengashi qoshida Bosh vazir boshchiligidagi Asvon baland to'g'on boshqarmasi tashkil etildi. 1958-yilda Asvon tog'oni oliy qo'mitasi tuzildi. 1961 yil 16 avgustda respublika qarori bilan Asvon baland to'g'oni vazirligi tashkil etildi. Xuddi shu farmon bilan Qurilish boshqarmasi tashkil etildi. Musa Arafa vazir etib tayinlandi. 1962 yilda bu lavozimni Aziz Muhammad Sidqiy egalladi.

Barcha asosiy qurilish-montaj mutaxassisliklari bo'yicha o'quv markazi tashkil etilgan bo'lib, unda Sovet Ittifoqi dasturlari bo'yicha o'quv olib borildi. Yil davomida o'quv markazida 5 ming kishi malaka oshirdi. Qurilish davrida jami 100 mingga yaqin kishi o'qitildi.

Qurilishning rasmiy ochilish kuni - 1960 yil 9 yanvar. Shu kuni Misr prezidenti portlovchi moslamani masofadan boshqarish pultidagi qizil tugmani bosib, bo'lajak inshootlar chuquridagi toshni portlatib yubordi. 1964 yil 15 mayda Nil daryosi to'sib qo'yildi. Shu kuni qurilish maydoniga Nikita Sergeevich Xrushchev, Jazoir Prezidenti Ferhat Abbas va Iroq Prezidenti Abdul Salam Aref tashrif buyurishdi. Yuqori to'g'on 1970 yil 21 iyulda qurib bitkazildi, ammo suv ombori 1964 yilda, to'g'onning birinchi bosqichi tugagandan so'ng to'ldirila boshladi. Suv ombori ko'plab arxeologik yodgorliklarni xavf ostiga qo'ygan edi, shuning uchun YuNESKO shafeligida qutqaruv operatsiyasi o'tkazildi, natijada 24 ta asosiy yodgorlik xavfsizroq joylarga ko'chirildi yoki ishda yordam bergan mamlakatlarga (Madridagi Debod ibodatxonasi, Ibodatxona ibodatxonasi) ko'chirildi. Nyu-Yorkdagi Dendur, Tathis ibodatxonasi). Qizig'i shundaki, portlashdan oldin prezident Gamal Abdel Nosir poydevorga yog'och quti qo'ygan bo'lib, unda Qur'oni Karim, To'g'on qurish boshqarmasi qoidalari va shu kuni chop etilgan arab gazetalari, shuningdek, Misr tangalari bor edi. Marokash qiroli Muhammad V va Marokashning sobiq prezidenti Shukri Al-Quvatli tomonidan qo'yilgan 39 funt va 34 piastri miqdoridagi Abdul Nosirning cho'ntagi, shuningdek, Marokash va Suriya tangalari.

Sharqdan do'stlik qo'li cho'zildi. SSSR Misrga qurilish uchun kredit berdi va bundan tashqari, uning uchdan bir qismi yangi yaxshi munosabatlar belgisi sifatida

hisobdan chiqarildi. O'n yillik qurilishdan so'ng "Katta to'g'on" 1970 yil iyul oyida foydalanishga topshirildi.

Misr rahbari Nosir buni yorqin tarzda aytdi: "Uzoq yillik hamkorlikda arab-sovet do'stligi mustahkam va mustahkam bo'lib, o'zining mustahkamligi bo'yicha Asvon to'g'onidan qolishmaydi".

Buning evaziga Sovet Ittifoqi ham ko'p narsalarni oldi. Nafaqat Misr bug'doyi va paxtasi, balki jahon gidrotexnik qurilish bozoriga ham chiqish. Rossiyaning "Gidroprojekt" kompaniyasi to'rt qit'ada to'g'on qurib, bu poytaxtdan hali ham qiziqish bildirmoqda.

Asvan shahridan yuz kilometr uzoqlikda joylashgan Idfu provinsiyasi shahri Moskvaning eng yaxshi bozorlarini sabzavot va meva do'konlarining hashamati bilan ortda qoldiradi.

Va aholi tez o'sib bordi, iqtisodiyot elektr energiyasiga muhtoj edi va odamlar ekinlarni etishtirish uchun kafolatlangan imkoniyatga muhtoj edi. 50-yillarning boshlarida Misr hukumati daryoning yuqori oqimida yangi to'g'on qurishga qaror qildi.

Taklif etilayotgan qurilish atrofida tashqi siyosat muammolarining chigalligi shakllandi. Dastlab bu loyiha Buyuk Britaniya va AQSH tomonidan moliyalashtirildi, ammo yosh arab demokratiyasi sotsialistik Chexoslovakiyada qurol sotib olib, Xitoy bilan diplomatik aloqalar o'rnatayotganini ko'rgan G'arb davlatlari fikridan qaytdi.

Sharqdan do'stlik qo'li cho'zildi. SSSR Misrga qurilish uchun kredit berdi va bundan tashqari, uning uchdan bir qismi yangi yaxshi munosabatlar belgisi sifatida hisobdan chiqarildi. O'n yillik qurilishdan so'ng "Katta to'g'on" 1970 yil iyul oyida foydalanishga topshirildi.

Misr rahbari Nosir buni yorqin tarzda aytdi: "Uzoq yillik hamkorlikda arab-sovet do'stligi mustahkam va mustahkam bo'lib, o'zining mustahkamligi bo'yicha Asvon to'g'onidan qolishmaydi".

Buning evaziga Sovet Ittifoqi ham ko'p narsalarni oldi. Nafaqat Misr bug'doyi va paxtasi, balki jahon gidrotexnik qurilish bozoriga ham chiqish. Rossiyaning "Gidroprojekt" kompaniyasi to'rt qit'ada to'g'on qurib, bu poytaxtdan hali ham qiziqish bildirmoqda.

Eslatib o'tamiz, Asvan to'g'oni Nil daryosidagi ulkan muhandislik inshooti bo'lib, u 11 yil davom etgan va mamlakat byudjetiga 1 milliard dollar sarflagan.

Eslatib o'tamiz, to'g'on qurilishi 1960-yilda Sovet Ittifoqidan katta sarmoya olinib, boshlangan edi. Ish davomida 40 million kub metrga yaqin tuproq va toshlar qayta ishlandi, bu Gizaning Buyuk Piramidasi hajmidan 16 baravar ko'pdir.

Nil daryosining to'silishi natijasida hosil bo'lgan uzunligi taxminan 500 kilometr va kengligi 15 kilometrgacha bo'lgan ulkan suv ombori Nosir ko'li deb nomlandi.

To'g'on qurilishi paytida 90 mingga yaqin misrlik va sudanlik dehqonlarni ommaviy ravishda ko'chirish masalasi paydo bo'ldi. Miloddan avvalgi 13-asrda qurilgan qadimiy Abu Shimbel saroyi ham ko'chirilgan.

Asvon baland to'g'oni ishi 100 ming gektarga yaqin cho'l hududlarini va 800 ming an'anaviy ekin ekiladigan yerlarni sug'orish imkonini berdi. Uning 12 gigant turbinasi esa yiliga 10 milliard kilovatt-soat energiya ishlab chiqardi, bu esa Misr iqtisodiyotiga katta turtki berdi.

Xulosa:

Xulosa qilib shuni aytamanki, Asvon to'g'onini o'rganish jarajonida bu loyihasining maqsadi toshqinlarning oldini olish, Misrni elektr energiyasi bilan ta'minlash va qishloq xo'jaligi uchun sug'orish kanallari tarmog'ini yaratish ekanligini bildim.